

Dobos István

BI-DK-032 Az irodalom- és kultúratudomány elméletei I.

P: 8.30-10.00 (BTK Z 523-524, Budapest)

A kurzus célkitűzései/követelmények: Az irodalom- és a kultúratudományok kapcsolatának, közös kutatási területeinek, jelenségeinek, kérdésköreinek, értelmezői kereteinek és fogalmainak elsajátítása. A kötelező olvasmányok feldolgozása.

Tematika:

1. Bevezetés

2. Irodalomtudomány és „kultúratudományok” (Kulturwissenschaften)

3. Irodalomtudomány és „mediális kultúratudomány” (Medienkulturwissenschaft)

4. Irodalomtudomány és „művelődéstudomány” (Cultural studies)

5. Irodalomtudomány és antropológia

6. Szóbeli és írásbeli kultúra

7. Lejegyző rendszerek. Feldolgozás, tárolás, továbbítás

8. Irodalomtudomány és digitalizálódás

9. Közvetítés, közvetítettség – az irodalom nyelvi létmódja

10. Irodalom és más médiumok

11. Irodalom és vizualitás

12. A térkutatás nézőpontja az irodalomtudományban

Kötelező olvasmányok:

Friedrich Kittler: *Gramofon — film — írógép. Előszó*, ford.: Zsellér Anna, Prae, 2014/4, 19-34.

Sybille Krämer: *Friedrich Kittler – az időtengely-manipuláció kultúrtechnikái*. ford.: Rapcsák Balázs, Prae, 2014/4, 162-182.

Hans Ulrich Gumbrecht: *Hangulatokat olvasni. Hogyan gondolhatjuk el az irodalom valóságát napjainkban?*, ford.: Csécsi Dorottya, Prae, 2013/3 9-26.

Walter J. Ong: *Az elsődlegesen szóbeli kultúrák legújabb kori felfedezése* (ford. Szécsi Gábor) In. *Szóbeliség és írásbeliség. A kommunikációs technológiák története Homérosztól Heideggerig*. Szerk. Nyíri Kristóf és Szécsi Gábor, Áron Kiadó, Budapest, 1998. 39-57.

Eric A. Havelock: *Előszó Platónhoz*. ford. Olay Csaba, In. *Szóbeliség és írásbeliség. A kommunikációs technológiák története Homérosztól Heideggerig*. i.m. 89-111.

2. Irodalomtudomány és „kultúratudományok” (Kulturwissenschaften)

Kultúra (+)

Kultúrtechnika

A kultúrtechnika hangsúlyos aspektusa, hogy vizsgálatában nem a jelek reprezentatív vagy szemiotikai vonatkozása érdekes, hanem az ezeket megelőző operatív funkciók. Vagyis a jelek a maguk tárgyiságában (valós kiterjedésükben, *kívülségükben*) eleve befolyásolják a jelölés műveletét. Egy kultúra szimbólumalkotó aktusai révén képződik az a pozíció, amelyből a műveltsorok közötti különbségek láthatóvá válnak, illetve a differenciaképződések vezérlődnek.

A kultúrtechnikák elemzése így azokra az eljárásokra irányul, amelyek segítségével a Szimbolikus kiszűrőd a Valósból (pl. a terek tagolása az ajtók révén) és viszont: amikor a Valós magába foglalja a Szimbolikus (pl. az alaprajz operatív vá válásakor egy dolog működését, érvénybe lépését.)

Kultúrtechnika eltérő felfogásai:

Míg Thomas Macho: csak az önmagukat tematizálni képes szimbolikus műveleteket tartja kultúrtechnikának

Addig Bernhard Sieger összetettebb modelljében a valósban történt minden változás eleve szimbolikusnak tekinthető.

A *számolás* és a *térkép* példájából is látszik, hogy a kultúrtechnikák kutatása egyrészt konkrét technikai eszközöket vizsgál, másrészt ezeket a hozzájuk kapcsolódó műveletekkel együtt veszi figyelembe. A különböző kultúrák technikailag kondicionált különbségeit azonban már nem szokás (kultúrkritikai élel) hanyatlásként vagy fejlődésként aposztrofálni.

Egy adott kultúra mindig is az adott technikai feltételek tükrében nyeri el identitását.

A technikai környezet megváltozása nem a kultúrából való kilépést vagy a kultúra elvesztését jelöli, hanem pusztán egy új kulturális környezet (vagy *lejegyzőrendszer*) kialakulását.

A kultúrtechnikák olyan műveleti láncokként tűnnek fel, amelyek embereket, állatokat, tárgyakat és médiumokat kapcsolnak egymáshoz.

A kultúrtechnika mint feldolgozó művelet koncepciójának bevezetése a médium fogalmának egységes, statikus elgondolását egy műveleti logikán alapuló modellre váltja.

A „mi a médium?” kérdését egyrészt annak firtatása váltotta fel, hogy hogyan keletkezik egy médium, illetve az, hogy milyen műveletekből kristályosodik ki.

A kultúrtechnikák azt írják le, hogy „mit tesznek a médiumok, mit állítanak elő és miféle műveletekre ösztönöznek.” (Vismann)

A kultúrtechnikák így a médiumok ágenciáját (cselekvőképességét) határozzák meg. A kultúrtechnikai műveletek hálójában rajzolódhat ki egyáltalán egy médium működési köre.”
A médiumok és a hozzájuk tartozó kultúrtechnikák eleve meglévő kapcsolata ... még azelőtt megszabja a dolgokkal való bánásmódot, mielőtt azokat egy szubjektum alávetné az akaratának.”

Minden médium és dolog biztosítja a saját végrehajtási szabályait, amely anyagi művelési instrukciók a cselekvő irányításától független helyről származnak. A kultúrtechnikák vizsgálata tehát a médiumok és dolgok önszerveződésének és autopraxisának (*Eigenpraxis*) vizsgálatát jelenti. (Vismann)